

Ședința plenară
GERMANA – SURSĂ DE ÎMBOGĂȚIRE
A LEXICULUI ROMÂNESC ACTUAL

Oxana CHIRA,
dr., lect. univ.

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Abstract: *The invasion of xenisms (foreignisms or loan words) nowadays is due to advertising, commercial or political purposes. Traders and politicians tend to impress the audience by using more sophisticated, foreign or institutionalized terms. We all know that the vocabulary of any language is enriched through different borrowings. In nowadays Romanian there are many German words that are used in speaking and writing. Our paper underlines the importance of this borrowing and renders different norms (phonetic, orthographic, morphologic etc.) of the adaptation of German elements into Romanian language. We also underline their positive effect as far as they are not used abusively.*

Keywords: borrowing, neologism, Romanian vocabulary, loan, economy.

Fenomenul înregistrat la mijloacele externe de îmbogățire a vocabularului s-a realizat pentru limba română în secolele al XVII-XVIII-lea, sub influența slavonei și a limbii neogrecești, pentru ca, din secolul al XIX-lea, să cunoască influențele franceză, germană, engleză, italiană, rusă. În prima fază, cuvintele noi au coexistat cu cele românești care desemnau aceeași entitate. În faza următoare, termenii concurează, până la eliminarea celui existent prin cel nou. Așadar, termenul „împrumutul lexical acoperă o zonă foarte largă în explicarea creșterii cantitative a lexicului atât în diacronie, cât și în sincronie” (Ghiță 1995: 28).

Împrumutul este unul din procedeele prin intermediul căruia intră în limba română multe cuvinte din diferite limbi, referindu-ne în cele ce urmează la limba germană. Acest aflux de termeni împrumutați au invadat în ultimele decenii și, fără îndoială, putem afirma că factorii economici, politici și culturali din țară au influențat acest proces. Este firesc însă că termenii științifici ce traduc sau conțin în structura lor elemente culturale germane nu sunt observate, infiltrându-se în limbajul colocvial, de exemplu: *damenvals* o deformare a lui „Damenwahl”, boiler, bormașină, diesel, electrobuz, bildungsroman, laitmotiv etc.

Trebuie de precizat de la bun început că nu se poate vorbi în acest studiu de totalitatea termenilor de origine germană „infiltrați” în limba română. La acest subiect se impune atenției, în special, lucrarea fundamentală a lui Vasile Arvinte „Die deutschen Entlehnungen in den rumänischen Mundarten”. În această lucrare, autorul stratifică teritorial împrumuturile germane și cercetează etimologia împrumuturilor. Proporția cuvintelor de origine germană pătrunse în limba română este redusă (1,77%), fapt oarecum surprinzător, având în vedere istoria contactelor lingvistice româno-germane (Arvinte 2002: 9-16).

Vocabularul limbii române cuprinde cuvinte împrumutate din germană care au intrat atât de firesc în vorbirea curentă, încât nici nu le mai simțim originea străină, de exemplu: *beletristică* <germ. *Belletristik*; *bombastic* <germ. *bombastisch*; *a cura* <germ. *kurieren*; *a exmatricula* <germ. *exmatrikulieren*; *bruderșăft* <germ. *Bruderschaft*; *prodecan*, *prodecani* <germ. *Prodekan*; *șmecher* <germ. *Schmecker* pot funcționa și funcționează propriu-zis în vorbirea curentă.

Multe dintre împrumuturile lingvistice s-au adaptat fonetic: germ. *Abziehbild* >rom. *abțibild*; germ. *Pacwagen* >rom. *patvagon*; germ. *Vorreiber* >rom. *foraibăr*; germ. *Span* >rom. *șpan* sau ortografic: germ. *Stecker* >rom. *ștecăr*; germ. *Kellner* >rom. *chelner*; germ. *Stange* >rom. *ștangă*.

Altele însă, de dată mai recentă, au fost preluate ca atare, cu forma și sensul lor etimologic, neadaptându-se la sistemul limbii române. Acestea sunt cunoscute sub denumirea de xenisme, de exemplu: *Káizer* <germ. *Kaiser*[*fleisch*] pentru „piept de porc fiert și afumat”; *Krach* <germ. *Krach* pentru „catastrofă financiară”; *Blitzkrieg* <germ. *Blitzkrieg* pentru „război fulger”; *boson* <germ. *Boson* pentru „particulă nucleară elementară al cărei spin se măsoară cu numere întregi”; *fain* <germ. *fein* pentru „care este de foarte bună calitate”.

Dintre xenismele de origine germană, putem enumera următoarele substantive: *gastarbeiter* pentru „lucrător invitat”: „Bulgaria renunță la gastarbeiteri, inclusiv la cei din Republica Moldova” (www.timpul.md, vizitat 31.03.2009); *ausländer* pentru „străin, venetic”: „Este ceea ce voi încerca să fac în această temă, descriind diverse aspecte inedite/mai puțin cunoscute despre viața ca ausländer în Germania” (www.diseara.ro, vizitat

07.12.2010). Xenismul din domeniul medicinei *Alzheimer* este utilizat în limbajul colocvial pentru „demență”: „Aproximativ 500.000 de români sunt diagnosticați cu Alzheimer, afecțiunea cunoscută și ca boala uitării, la care incidența și prevalența cresc puternic odată cu vârsta (www.monitorulcj.ro, vizitat 28.10.2013). Un alt xenism de origine germană este cuvântul *Führer*, care, fiind individualizat grafic, sugerează că termenul nu aparține limbii române (lexemul respectiv substituie sensul de „dictator”). „Atunci când spui ceva care nu place Führer-ului, primești imediat ștampila omul lui Plahotniuc” (www.unimedia.md, vizitat 10.11.2011); „Dacă există o metafizică a romanului politic, aceasta nu poate fi decât anti-politicul, opoziția politic-sacru, condiția Domnului Iisus când ajunge pe acel munte înalt și i se arată tot pământul pentru a-l lua în stăpânire. Și a încheiat studentul: „Iisus nu a primit oferta satanei fiindcă nu voia să fie führer” (Stanca 1999: 54).

Un alt termen german utilizat pentru un anumit tip de activitate economică desfășurată în regim de perfecționare activă este *lohnul*. Cuvântul german *müsl* „și-a câștigat foarte repede reputația de a conține beneficii nebănuite” (<http://www.eva.ro>, vizitat 21.01.2018). Termenul *weltanschauung* înseamnă în viziunea academicianului Alexandru Dușu „un substitut scolastic pentru mentalitate” (<https://blogideologic.wordpress.com>, vizitat 20.12.2017).

Ca mijloc extern de îmbogățire a vocabularului, împrumutul reprezintă o consecință lingvistică a unor factori de natura extralingvistică, dintre care amintim: conviețuirea etniilor (Hermannstadt, Kronstadt, Timișoara), legăturile politice, relațiile economice, cultural-științifice dintre Republica Moldova, România și Germania, Austria, Elveția. Exemple de împrumuturi germane sunt de natură socială, care semnifică aspecte noi ale culturii spirituale, determinată de modernizarea nu doar tehnică. În toate domeniile – comerț, administrație, politică, medicină etc. limba română literară împrumută numeroși termeni germani atât în mod direct prin contact nemijlocit – cu producțiile germane, cât și indirect – prin intermediul limbii vorbite germane de oamenii de afaceri germani prezenți în spațiul românesc.

Nu vom trece în revistă toate domeniile în care împrumuturile din limba germană s-au „infiltrat”, limitându-ne la cele mai influențate. Prin urmare, iată domeniile în care frecvent apar germanisme:

- domeniul tehnic: *canistră* <germ. *Kanister*; *chit (material)* <germ. *Kitt*; *dușlág* <germ. *Durchschlag*; *duză* <germ. *Düse*; *falț* <germ. *Falz[eisen]*; *furnir* <germ. *Furnier*; *gater* <germ. *Gatter*; *șaiță* <germ. *Scheibe*; *șlefuí* <germ. *Schleifen*; *șmirghel* <germ. *Schmirgel*; *șpagat* <germ. *Spagat*; *știft* <germ. *Stift*; *șubler* <germ. *Schublehre*; *șurub* <germ. dial. *Schrube*; *ventil* <germ. *Ventil*; *vinclu* <germ. *Winkel*; *zepelin* <germ. *Zeppelin* cf. *Ferdinand von Zeppelin* etc;
- domeniul gastronomiei: *bere* <germ. *Bier*; *blat (de tort)* <germ. *Blatt*; *cartof* <germ. *Kartoffel*; *chiflă* <germ. *Kipfel*; *crenvurști* <germ. *Krenwürstchen*; *glazură* <germ. *Glasur*; *hăcui* <germ. *hacken*; *hering* <germ. *Hering*; *marțipan* <germ. *Marzipan*; *rozmarin* <germ. *Rosmarin*; *șnițel* <germ. *Schnitzel*; *șpriț* <germ. *Spritzer*; *șprot* <germ. *Sprotte*; *ștrudel* <germ. *Strudel*; *zaț (de la cafea)* <germ. *Satz*; *lebărvurst* <germ. *Leberwurst* etc;
- domeniul economiei: *bancă* <germ. *Bank*; *bilanț* <germ. *Bilanz*; *fraht* <germ. *Fracht*; *paușal* <germ. *Pauschale*; *procent* <germ. *Prozent*; *ștraf* <germ. *Strafe*; *taler(monedă)* <germ. *Taller*; *véxel* <germ. *Wechsel* etc;
- domeniul învățământului: *abțibild* <germ. *Abziehbild*; *clapă* <germ. *Klappe*; *clemă* <germ. *Klemme*; *mapă* <germ. *Mappe*; *radieră* <germ. *Radier*; *rechizite* <germ. *Requisit*; *Referat* <germ. *Referat* etc;
- domeniul profesiilor: *chelner* <germ. *Kellner*; *maistru* <germ. *Meister*; *oberchelner* <germ. *Oberchelner* etc.;¹
- domeniul politic: *buncăr* <germ. *Bunker*; *fűhrer* <germ. *Fűhrer*; *puci* <germ. *Putsch*; *soldat* <germ. *Soldat* etc.

¹ Unele nume de profesii au etimologie multiplă. Am selectat din lista substantivelor notate de C. Cujbă în „Influența germană asupra vocabularului limbii române literare contemporane” pe acelea care numesc profesii de etimologie dublă: *capelmaistru*, *componist*, *colonel*, *comediant*, *laborant*, *lector*, *manipulant*, *polițist*, *teolog*, *advocat*, *magistru*, *pastor (germ., lat.)*, *clarinelist*, *maestru*, *grenadier*, *hinghet*, *magistrat*, *materialist*, *ortopedist*, *profesor*, *tanchist (germ., fr.)*, *instrumentist (germ., engl.)*, *artilierist*, *maior*, *polițai*, *maistru (germ., rus.)*, *felcer (germ., rus., magh.)* etc.

- domeniul modei: *vatir* <germ. *Wattier(leinen)*; *pantof* <germ. *Pantoffel*; *balonzaide* <germ. *Ballonseid* etc.
- domeniul geografiei: *taifun* <germ. *Taifun*; *vest* <germ. *West*; *landșaft* <germ. *Landschaft* etc.
- domeniul medicinei: *bint* <germ. *Binde*; *platfus* <germ. *Plattfuss*; *spital* <germ. *Spital*; *vată* <germ. *Watte*; *veneric* <germ. *venerisch*.²

Din germana colocvială au intrat în limba română următoarele cuvinte, considerate argotisme: *fraier* <germ. *Freier*, *țuhaus* <germ. *Zuchthaus* pentru „închisoare”, *zexe* <germ. *Sechs*. Termenii destul de învechiți în limba română sunt *gheșeft* <germ. *Geschäft* „afacere”, *mahăr* <germ. *Macher*, *mișmaș* <germ. *Mischmasch* pentru „afacere necinstită, bazată pe înșelătorie”.

Nu întotdeauna funcția principală a cuvintelor împrumutate din germană constă în exprimarea unei noi semnificații. De multe ori, cuvintele împrumutate sunt folosite pentru a semnaliza apartenența la un anumit grup și/sau etnie, modernitatea sau dorința de a atrage atenția receptorului. Aceste funcții pragmatice au dus la folosirea deseori excesivă a cuvintelor străine în limba română. Termenii împrumutați s-au adaptat prin uzaj și, treptat, au intrat în vocabularul fundamental (de exemplu *șosetă*, *bere*, *boiler*, *cocs* etc.), alții, mai puțin utilizați, au pătruns în masa vocabularului, având o frecvență limitată sau ocazională: *ghintaiță* <germ. *Gewindeisen*; *balhamer* <germ. *Ballhammer*; *dorn* <germ. *Dorn*; *brendur* <germ. *Brenndorn* etc.

Paralel cu unitățile lexicale germane, cu suficientă vechime în lexicul autohton, a căror apariție în limba română este explicabilă prin inexistența termenului oportun pentru denumirea unui obiect sau a unei stări, în procesul comunicării, s-au înregistrat tendințe de dublare a termenilor românești cu unități din germană, ambii având același referent. De exemplu, pentru *plajă* se utilizează în paralel *strand* <germ. *Strand*, pentru *ospătar – chelner* <germ. *Kellner*, pentru *lucrător străin – gastarbeiter* <germ. *Gastarbeiter*, pentru *copil-minune – wunderkind* <germ. *Wunderkind*, pentru *strigoii – póltergeist* (din mitologia populară germană) <germ. *Poltergeist*, pentru *măcelar – fleișer* <germ. *Fleischer* etc.

² Într-o cercetare efectuată de Cornelia Cujbă se identifică un număr de 72 de termeni medicali de origine germană (Cujbă 1999: 21).

Îndeosebi, nu se recomandă utilizarea acelor neologisme care tind a introduce din limba germană unele noțiuni abstracte, obișnuite și firești civilizației germane cu idealismul ei mai eteric, dar care nu se potrivesc deloc cu civilizația mai realistă, mai plastică a geniului limbii române, deoarece germanii spun *Zeitraum*, ceea ce înseamnă „spațiul timpului”, iar românii nu concep asemenea realie, nici „precalculaver” (pentru *vorher berechenbar*), nici „viața conștiută și planificată” pentru *zweckbewusstes Leben*. Este cazul să accentuăm că nivelurile de abstracțiune nu se pot egaliza între două popoare. Or, introducerea cu forță a unor atare de gândire străină într-o limbă înseamnă nu altceva decât a-i slăbi elementul ei specific cultural.

În ceea ce privește valoarea morfologică, cea mai mare parte dintre împrumuturi aparțin, după cum s-a văzut și din exemplele de mai sus, clasei substantivelor. Formarea pluralului substantivelor constituie, de multe ori, o dificultate pentru vorbitorii de limbă română. Majoritatea urmează însă modelele românești de formare a pluralului masculin și feminin, alături de care, suplimentar, se utilizează uneori și modificări fonetice: *ausländeri*, *gastarbeiteri*, *hamburgeri*, *blițuri* etc. În urma cercetării am înregistrat mai puține verbe împrumutate din limba germană, de exemplu: *a gira* <germ. *girieren*, *a sorta* <germ. *sortieren*, *a aclimatiza* <germ. *akklimatisieren* etc.

Nu de puține ori, intenționând să impresioneze ascultătorul sau cititorul, se recurge la diverse cuvinte sau expresii străine: „Și alte instituții relevante au reacționat la blitzkriegul USL” (<http://www.revista22.ro>, vizitat 10.07.2012): *blitzkriegul* (<germ. *Blitzkrieg*) pentru „război fulger”.

Aspectele semnalate mai sus sunt definitorii pentru etapa actuală, nu și definitive, tema necesitând a fi continuată și cercetată pe măsura pătrunderii împrumuturilor germane în limba română. Alături de împrumuturile germane asigură originalitate limbii române și alte împrumuturi – slave, italiene, turcești, engleze, franceze, deoarece „azi poți alcătui fraze în care cuvinte de zece origini felurite stau alături fără ca obârșia lor eterogenă să fie simțită supărător. Stă în caracterul și destinul limbii române această stăpânire și armonizare expresivă de elemente deosebite” (Caracostea 2000: 246). Influența limbii germane nu trebuie să fie considerată drept un fenomen negativ, nefiind cu nimic mai periculos

decât alte influențe străine care s-au manifestat de-a lungul timpului în limba noastră, atâta timp cât nu se exagerează utilizarea lor.

Referințe bibliografice:

Arvinte, V., *Raporturi lingvistice romano-germane. Contribuții etimologice*. Bacău, Editura Egal, 2002.

Caracostea, D., *Expresivitate limbii române*. Iași, Editura Polirom, 2000.

Cujba, C., *Influența germană asupra vocabularului limbii române literare contemporane*. București, Editura Paideia, 1999.

Ghiță, I., *Sinteze și exerciții lexicale, lingvistice și stilistice*. București, Editura Didactica și Pedagogica, 1995.

Stanca, D., *Apocalips amânat*. București, Editura Gramar, 1999.

Arvinte, V., *Die deutschen Entlehnungen in den rumänischen Mundarten*. Berlin, Akademie Verlag, 1971.